

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi, zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. Pretnje i pritisci

1.1. Predsednik FK Vojvodina, Ratko Butorović, pre početka skupštine ovog kluba, održane 1. septembra u Novom Sadu, pretio je Miroslavu Gajinovu, glavnom uredniku veb sajta „Napred Voša“, da će mu „razvaliti šamarčinu“, a zatim je i za vreme sednice, koju je Gajinov pratio kao novinar, nastavio da ga vređa, navodi se u saopštenjima koja su objavili Udruženje novinara Srbije (UNS) i Udruženje sportskih novinara Srbije (USNS). U saopštenju USNS-a se navodi da je Butorović i pre ovog događaja, u dva navrata pretio Gajinovu nezadovoljan komentarima korisnika na veb sajtu koji Gajinov uređuje, kao i da mu je zabranio da prisustvuje fudbalskoj utakmici koju je Vojvodina igrala u Novom Sadu protiv Novog Pazara, te samim tim i da izveštava sa nje. Tokom septembra, nakon ovih saopštenja, Gajinov je još jednom bio izbačen sa stadiona, uz obrazloženje da nema odgovarajuću legitimaciju koju je izdao klub, iako je drugim novinarima bilo dozvoljeno da prate utakmicu sa legitimacijama USNS-a, kakvu je i Gajinov imao. Iz razgovora sa licem koje ga je izvelo sa stadiona, Gajinov je saznao da mu je zabranjeno da utakmici prisustvuje i u svojstvu navijača sa kupljenom kartom. Iz FK Vojvodina, na konferenciji za štampu, zabrana Gajinovu da prisustvuje utakmicama obrazložena je tekstom objavljenim na sajtu koji uređuje, a u kome se navodno tvrdi da jedna od tribina stadiona nije bezbedna za gostujuće navijače. FK Vojvodina smatra da Gajinov takvim tekstovima ugrožava bezbednost na stadionu. Gajinov je demantovao da takav tekst uopšte postoji na njegovom sajtu.

Gajinov nije bio jedini sportski novinar kome je prećeno tokom septembra. Naime, kako prenosi dnevni list „Danas“, potpredsednik Fudbalskog kluba Novi Pazar, Tarik Imamović, pretio je likvidacijom dopisniku „Sportskog žurnala“, Esadu Kučeviću i zabranio mu da izveštava sa utakmica ovog kluba. Povod je bilo nezadovoljstvo Kučevićevim pisanjem o stanju u FK Novi Pazar.

Prema, u našim izveštajima više puta citiranim, odredbama Zakona o javnom informisanju, javno informisanje je slobodno i niko ga ne sme ograničavati na bilo koji način podesan da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja. Posebno, niko ne sme da vrši bilo kakav fizički ili drugi pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih

omete u obavljanju posla. Pretnje fizičkim napadom i kao u slučaju Esada Kučevića, likvidacijom i postupci kojima se vređa ljudsko dostojanstvo, mogu predstavljati i predstavljaju elemente većeg broja krivičnih dela, predviđenih Krivičnim zakonikom. Novinarska udruženja su u oba slučaja protestovala saopštenjima. Mediji, međutim, nisu preneli da je bilo bilo kakve reakcije nadležnih, ni u Novom Pazaru, niti u Novom Sadu. Ono što je specifično u slučaju Miroslava Gajinova, jeste da, po informacijama dostupnim autorima ovog izveštaja, postoje pritisci da se njegov status novinara uslovi formalnom registracijom Internet portala za koji piše, kao privrednog društva u Registru privrednih subjekata. Takođe, sportski objekti, pa i stadion na kome svoje utakmice igra FK Vojvodina, jesu objekti u javnoj upotrebi u smislu člana 17. Zakona o zabrani diskriminacije, te je zabrana Miroslavu Gajinovu da takvom objektu i fudbalskoj utakmici koja se na njemu održava pristupi čak i u svojstvu navijača sa kupljenom kartom, ne samo povreda prava na slobodu izražavanja, već i očigledna i nesumnjiva diskriminacija kažnjiva po osnovu anti-diskriminacionih propisa.

1.2. Glavni muftija Islamske zajednice u Srbiji, Muamer Zukorlić, najavio je da će tužiti sve medije u Srbiji koji su objavili saopštenje organizacije „Otpor Sandžaka“, u kome je on optužen za apsolutizam, obračune sa neistomišljenicima, zloupotrebu vere i širenje govora mržnje. Zukorlić smatra da „Otpor Sandžaka“ kao organizacija ne postoji, da se radi o napadu na njega, organizovanom od strane režima i posebno ministra rada i socijalne politike, Rasima Ljajića. U saopštenju Mešihata Islamske zajednice najavljuje se da će muftija Zukorlić tužbama tražiti „najvišu moguću odštetu“ i pred sudom dokazati beskrupuloznu zloupotrebu sredstava informisanja.

Podsetimo, muftija Muamer Zukorlić tužio je dnevni list „Blic“ zbog fotomontaže objavljene juna 2010. godine, na kojoj je prikazan u odori pravoslavnog hrišćanskog sveštenika. Tužbom je tražio odštetu u iznosu od oko 100 miliona evra, što smatra „simboličnom naknadom“ imajući u vidu suštinski i simbolički značaj njegove povređene časti, ponosa, ugleda i dostojanstva za sve muslimane. Ovaj postupak još uvek traje. Pretnje muftije Zukorlića da će tužbama tražiti „najvišu moguću odštetu“, svakako mogu, već samom visinom odštetnih zahteva, predstavljati doprinos autonenzuri, te stoga nesumnjivo predstavljaju ograničavanje slobode javnog informisanja zloupotrebom prava. Ono što je nesporno, jeste da bi Muamer Zukorlić, kao javna ličnost, nužno morao biti u obavezi da pokaže viši stepen tolerancije prema kritičkim medijskim sadržajima koji se na njega odnose, čak i u ovakvom slučaju kada mediji prenose saopštenje, do tada potpuno nepoznate i anonimne organizacije.

1.3. Novinar „Televizije Tutin“, Mersid Agović i snimatelj Tufik Sadović, napadnuti su dok su bili na radnom zadatku, saopštio je 27. septembra glavni i odgovorni urednik „Televizije Tutin“, Amir Numanović. Agović i Sadović napadnuti su dok su snimali izvođenje radova na objektu Doma kulture u centru Tutina i u neposrednoj blizini policijske stanice. Napadači su iz obližnjeg kafića prvo provocirali novinara i snimatelja, a zatim ih i napali. Agović je pretrpeo lakše telesne povrede, a teže posledice i po njega i po snimatelja sprečene su zahvaljujući građanima i jednom policajcu koji se tu zatekao. Novinarska udruženja, koja su se obratila tim povodom, posebno su ukazala na činjenicu da je, nakon napada, u policijsku stanicu najpre privedena novinarska ekipa, dok su nasilnici nastavili da sede u kafiću sve dok sami nisu neometano napustili mesto događaja. Napadači na ekipu „TV Tutin“ privedeni su tek kasnije tokom popodneva.

Zakonom o javnom informisanju predviđeno je da niko ne sme, ni na posredan način, da ograničava slobodu javnog informisanja, nijednim načinom podesnim da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja, a posebno i da niko ne sme da vrši bilo kakav fizički ili drugi pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. Nažalost, u ranijim slučajevima sličnim ovome koji se desio u Tutinu, čak i kada su protiv napadača pokretani krivični postupci, po pravilu za nasilničko ponašanje, kazne su bile simbolične, ispod zakonskog maksimuma i nisu imale odvratajuće dejstvo na nasilnike. Inače, nasilničko ponašanje Krivični zakonik definiše kao značajnije ugrožavanje spokojstva građana ili teže remećenje javnog reda i mira grubim vređanjem, zlostavljanjem, vršenjem nasilja, izazivanjem tuče, drskim ili bezobzirnim ponašanjem. Za nasilničko ponašanje izvršeno u grupi, ili prilikom čijeg izvršenja nekome bude nanesena laka telesna povreda, zakon predviđa zatvorsku kaznu u rasponu od šest meseci do pet godina.

2. Sudski postupci

2.1. Pred Apelacionim sudom u Beogradu, 20. septembra otvoren je pretres po žalbama na prvostepenu odluku, kojom je Ljubinko Todorović, bivši policajac iz Beograda, osuđen na kaznu zatvora od šest meseci za nanošenje teških telesnih povreda Vladimiru Mitriću, dopisniku „Novosti“ iz Loznice. Mitrić je napadnut dok je ulazio u hodnik zgrade u kojoj živi, pre punih 6 godina, 12. septembra 2005. godine, zadobio je prelom leve ruke i dvadesetak kontuzija po glavi i telu. Podsetimo, prethodna prvostepena presuda, bila je iz proceduralnih razloga ukinuta i predmet je vraćen na ponovno suđenje. Žalbe na presudu u ponovljenom postupku uložili su i optuženi i javni tužilac.

Podsetimo, Vladimir Mitrić već šest godina od kada je napadnut, živi i radi pod stalnim policijskim obezbeđenjem. Takođe, iako je Mitrić napadnut po scenariju, gotovo identičnom onom po kojem je ubijen i dopisnik „Novosti“ iz Jagodine, Milan Pantić, napadač se tereti za nanošenje teških telesnih povreda, a ne za pokušaj ubistva. Ukazujemo da bi se kazna za pokušaj ubistva mogla kretati u rasponu od pet do petnaest godina, dok je ona za nanošenje teških telesnih povreda u rasponu od šest meseci do šest godina. Po običaju srpskih sudova da, kada se radi o napadima na novinare, izriču kazne koje su na granici zakonskog minimuma ili čak i ispod nje, i u prvobitnom i u ponovljenom prvostepenom postupku, Ljubinko Todorović bio je osuđen na minimalnu kaznu zatvora predviđenu zakonom. Posebno je indikativno i da nalogodavci napada na Vladimira Mitrića još uvek nisu otkriveni.

2.2. Protiv novinarkе Maje Uzelac, podneta je krivična prijava zbog pozivanja na nasilje preko društvene mreže Twitter. Maja Uzelac je, naime, preko ove društvene mreže poručila da „ljude koji drže Apartman (beogradski klub) treba tući jako i dugo“. Posebni tužilac za visokotehnološki kriminal, Branko Stamenković, objasnio je da su potencijalni oštećeni podneli krivičnu prijavu protiv Maje Uzelac zbog izvršenja krivičnog dela ugrožavanje sigurnosti, te da je na osnovu te prijave Posebno tužilaštvo za visokotehnološki kriminal podnelo zahtev za prikupljanje potrebnih obaveštenja. „U okviru toga, obavljen je i informativni razgovor sa Majom Uzelac“, izjavio je Stamenković. Maja Uzelac potvrdila je da je bila na informativnom razgovoru u policiji. Ona je, međutim, demantovala da je taj razgovor imao bilo kakve veze sa govorom mržnje protiv gej populacije. „Nisam optužena za govor mržnje protiv gej populacije i ceo slučaj nema nikakve veze sa tim. Klub koji sam pominjala u statusu na Twitter-u, slučajno je mesto okupljanja gej populacije.“

U medijima se moglo saznati da se konkretna poruka ticala polemike oko nastupa hrvatske novinarkе, televizijske voditeljke i muzičarke Ide Prester u beogradskom klubu Apartman, za koji joj, po tvrdnjama same Ide Prester, ugovoreni honorar nije bio isplaćen u celosti. Ovaj slučaj pominjemo ne toliko zbog činjenice da je Maja Uzelac novinarka, budući da nema indicija da je ona društvenu mrežu u konkretnom slučaju koristila u funkciji novinarskog posla, već u sklopu šire debate koja se u Srbiji vodi o pitanjima odgovornosti za sadržaje koji se objavljuju preko društvenih mreža na Internetu. Ne ulazeći dublje u pitanje da li je u konkretnom slučaju postojala ozbiljna pretnja i da li je sigurnost vlasnika ili članova uprave kluba bila dovedena u pitanje, pada u oči da je Maja Uzelac na razgovor u policiju pozvana pet meseci nakon što se poruka pojavila na društvenoj mreži, a da u čitavom tom periodu pretnja nije ni ponovljena, niti realizovana, što može biti indikativno u odnosu na njenu ozbiljnost. Ako bi se ipak prihvatilo da je pretnja bila ozbiljna, činjenica da tužilaštvo i policija reaguju sa pet meseci zakašnjenja, može samo da zabrinjava. U Srbiji poslednjih godina, postoji nekoliko pravnosnažnih osuđujućih presuda kojima su izricane i zatvorske

kazne za ugrožavanje sigurnosti pretnjama preko društvenih mreža na Internetu, a najpoznatije su one koje su se ticale pretnji novinarki Brankici Stanković, nakon emitovanja serijala „Insajder“ koji se bavio vođama ekstremnih navijačkih i desničarskih grupa. Čini se, međutim, da je pravosuđe u dobroj meri zakazalo u suzbijanju govora mržnje, kao još prisutnije pojave na Internetu. U jednom od prethodnih izveštaja, pisali smo o presudi protiv medija, donetoj po tužbi zbog povrede zabrane govora mržnje, pri čemu je u konkretnom slučaju sud našao da su izjave koje podstiču diskriminaciju objavljivane u Interet izdanju dnevnih novina, u formi komentara čitalaca i utvrdio odgovornost medija za njih. Sami autori izjava koje podstiču diskriminaciju, mržnju ili nasilje, po pravilu ostaju anonimni i nedostupni pravdi.

2.3. Viši sud u Beogradu, prvostepenom presudom obavezao je medijsku kuću „B92“ da devojci iz okoline Pančeva naknadi štetu, zbog povrede časti i ugleda u iznosu od 500.000,00 dinara, a u vezi sa emitovanim najavama istraživačke emisije „Reakcija“ koja se bavila prostitucijom i trgovinom belim robljem. Kao najavu emisije, „Televizija B92“ prikazivala je snimak novinarkе, autorke „Reakcije“, Radoslavke Despotović, kako pretražuje na Internetu sajtove sa oglasima. Oglas za poslovnu pratnju, koji se video na ekranu, bio je opremljen fotografijom tužilje. Tužilja je tvrdila da nikada nije dala takav oglas ili se fotografisala za njega, a sud nije uvažio činjenicu da je oglas bio postavljen na svima dostupnom Internet sajtu sa oglasima u periodu od punih godinu dana i da su ga i pre, ali i posle prikazivanja na „B92“, videle hiljade posetilaca sajta. „B92“ je, čim je upozoren da je fotografija kojom je oglas na Internetu bio opremljen, moguće zloupotrebljena, promenio najavu emisije, ali je sud ipak našao da „B92“, objavljujući spornu najavu emisije, nije postupio s dužnom novinarskom pažnjom. „B92“ se na ovu presudu žalio Apelacionom sudu u Beogradu.

Konkretna presuda povlači za sobom čitav niz pitanja koja će, najmanje do odluke Apelacionog suda po žalbi, ostati otvorena. Prvo, prvostepeni sud je, iako je našao da „B92“, objavljujući spornu najavu emisije, nije postupio s dužnom pažnjom, propustio da utvrdi koje bi radnje zadovoljile standard dužne pažnje u konkretnom slučaju. Naime, shodno Zakonu o javnom informisanju, za objavljivanje na televiziji fotografije koju je fotografisano lice namenilo javnosti, ne zahteva se posebna saglasnost fotografisanog. Ako bi prvostepena presuda bila potvrđena, ispostavilo bi se da novinari ne smeju da se rukovode pretpostavkom da su fotografije koje prate oglase i reklamne poruke namenjene javnosti, već bi morali u svakom pojedinačnom slučaju da proveravaju i utvrđuju da li je oglašivač bio ovlašćen da fotografiju koristi ili ne. Ako znamo da je u gradovima Srbije danas gotovo nemoguće snimiti bilo koji kadar u eksterijeru, a da oko kamere ne uhvati bilbord ili oglasni plakat sa nečijim likom, ovo shvatanje postaje krajnje ozbiljno. Takođe, Zakon o oglašavanju isključuje objektivnu odgovornost medija u slučaju kada objavi reklamu na kojoj se nalazi fotografija

lica koje se nije saglasilo s tim da se njegova fotografija koristi u takve svrhe. Naime medij koji objavi takvu reklamu odgovara samo ukoliko ona nije bila uredno deklarirana od strane proizvođača, odnosno ako je znao ili je prema okolnostima slučaja morao znati da se objavljivanjem nekome može prouzrokovati šteta. Ako bi prvostepena presuda u slučaju B92 bila potvrđena, ispostavilo bi se da se od medija koji, radi ilustracije, prikaže reklamu već objavljenu na drugom mestu, zahteva viši stepen pažnje, nego od medija koji je tu reklamu prethodno objavio kao prenosilac oglasne poruke, dakle uz novčanu naknadu.